

MURAKÖZY BALÁZS

A jóléti programok megítélése és a rasszista előítéletek

(Martin Gilens: „Race Coding” and White Opposition
to Welfare, *The American Political Science Review*,
Vol. 90, No. 3 (Sep., 1996), pp. 593–604)

Napjainkban sokszor kerül elő a jóléti állam reformjának vagy fenntarthatóságának kérdése. Az ilyen reformok sikerének fontos feltétele a társadalom és persze a választók támogatása. Ennek tükrében rendkívül lényeges annak vizsgálata, hogy milyen tényezők határozzák meg a választók véleményét a jóléti állam által nyújtott különböző szolgáltatásokról. A kutatások arra utalnak, hogy az Egyesült Államokban nagyon különbözően ítélik meg az emberek a jóléti állam különböző programjait. Az oktatásra, az egészségügyre és az idősek ellátására szánt jóléti kiadások támogatása szinte egyhangú. Az olyan jóléti kiadásoké azonban, amely elsősorban a szegényeket segítik, meglepően alacsony. A két típusú jóléti program támogatottsága közötti különbségének magyarázata fontos kutatási területté vált az utóbbi időben, mely kutatási irány egyik meghatározó írása *Martin Gilens* cikke.

Mi lehet az oka a szegényeket támogató jóléti programokkal szembeni ellenérzetnek? A legtágabb körben elfogadott elmélet szerint a választások eredményét nagy mértékben meghatározó középosztály gazdaságilag ellenérdekelte abban, hogy adójából a szegényeket támogassák. A középosztály támogatja viszont az oktatásra vagy az egészségügyre fordított állami kiadásokat, hiszen ennek hasznából elsősorban ez a társadalmi csoport részesül. Ez a magyarázat eléggé meggyőző, és számos empirikus eredmény támasztja alá az érvényességét. Például kimutatható, hogy a szegényeket segítő jóléti programok támogatottsága a kevésbé vagyosok között a legmagasabb. Ez a kapcsolat viszont gyengébb a vártnál. A szegények közül sokan nem értenek egyet a jövedelemtől függő jóléti támogatásokkal, és sok gazdag támogatja ezek kiterjesztését.

A második magyarázat szerint elsősorban az emberek értékrendje határozza meg a jóléti programokhoz való hozzáállásukat. Az értékrendet jellemző változók közül ebben leginkább az individualizmus játszik szerepet. Az érvelés szerint ez az értékrend az amerikai politikai kultúrában meghatározó; az egyéni erőfeszítést és felelősséget, valamint a mindenkori kormányzattal kapcsolatos gyanakvást hangsúlyozó nézeteket fejezik ki. A felméréseken alapuló kutatások szerint az ilyen értékrenddel rendelkező emberek általában sokkal kevésbé támogatják a szegényeket segítő jóléti programokat.

A harmadik – és Gilens szerint legfontosabb – magyarázat szerint a szegények támogatása az Egyesült Államokban összefügg a rasszizmussal kapcsolatos attitűdökkel. E szerint az érvelés szerint néhány, a szár-

mazás kérdéséről látszólag független szakpolitikai téma valójában mélyen beágyazódik az előítéletes gondolkodásba. Ha a választókban az a kép él, hogy az intézkedés elsősorban bizonyos bőrszínű vagy etnikumú embereket érint, akkor könnyen lehet, hogy a szakpolitikai kérdéstről alkotott véleményüket jelentősen meghatározza az adott embercsoporttal kapcsolatos attitűdje. Márpedig ha a választók azt gondolják, hogy a feketék vagy a romák eleve lusták mind, és ezért gyakran szegényé válnak, akkor az a kérdés, hogy a támogatni kell-e a szegényeket, számára egyúttal azt is felveti, hogy általában támogatni kell-e a feketéket vagy a romákat. Ha sokak szemében a tipikus tolvaj egy fiatal fekete férfi, akkor a lopás büntetési tételéről szóló vita kimenetét alapvetően befolyásolhatják a fiatal fekete férfiakkal kapcsolatos attitűdök. Miközben ezek a kérdések látszólag nem származási kérdések, mégis úgy mond „fajilag kódoltak”, és ilyen módon lehetőséget teremtenek egyes politikások vagy más közszereplők számára a származási kártya kijátszására, anélkül, hogy explicit módon szalonképtelen rasszista nézeteket kellene kifejteniük.

Természetesen mindhárom elmélet logikus és hihető, egymáshoz viszonyított jelentőségük azonban csak empirikusan tárható fel. Gilens cikke az első, amely megfelelő adatok és módszertan felhasználásával vizsgálja azt, hogy melyik elmélet milyen mértékben magyarázza meg a szegények támogatásával kapcsolatos attitűdöket – és első ízben mutat erős bizonyítékot a feketékkel kapcsolatos nézetek alapvető jelentőségére ebben a vonatkozásban. Ehhez az 1991-ben elkészült Nemzeti Faji és Politika Felmérést (National Race and Politics Study) használta fel. A felmérés egy telefonos szakaszból és egy kérdőív kitöltéséből állt. Az attitűdök mérése általában ilyen módszertannal történik.

A regressziós elemzés függő változója az egyének jóléti programokkal kapcsolatos attitűdje. A szerző két ilyen változót vizsgál. Az első azt mutatja, hogy a válaszadó szerint helyes lenne-e csökkenteni vagy növelni a szegények támogatására fordított szociális támogatásokat. A második változó olyan típusú kérdésekre adott válaszokat összesíti, amelyek a segélyekkel kapcsolatos véleményt tükrözik.

Az egyes elméletek előrejelzéseit tükröző változók a következők: A gazdasági érdekeltiséget a családi jövedelem méri. Az elmélet szerint minél magasabb a jövedelme, annál kevésbé érdekelt a válaszadó a jövedelemfüggő jóléti támogatások fenntartásában, hiszen annál több adót kell fizetnie, és annál kisebb valószínűséggel részesül az ilyen segélyekből. A második elmélet szerint az emberek individualizmussal kapcsolatos attitűdje a legfontosabb. Ennek közelítésére a következő kérdésre adott választ használta Gilens: „A kormányzat Washingtonban túl sok olyan dolgot próbál csinálni, amelyet az egyénekre vagy a magán-vállalkozásokra kellene bízni.” A válaszadók egy négyfokozatú skálán fejezhették ki, hogy egyetértenek-e ezzel az állítással.

A harmadik elmélet szerint a függő változó magyarázatában komoly szerepet játszhatnak a feketékkel kapcsolatos attitűdök. A telefonos felmérés során a kérdező különféle jelzőket olvasott fel, és a válaszadók tízfokozatú skála segítségével fejezhették ki, mennyiben tartják az adott jelzőt jellemzőnek a feketékre vagy általában a szegényekre. Ezek közül

különösen fontosak a „lusta” és a „keményen dolgoznak” jelzők, hiszen ezek fejezik ki leginkább a válaszadó véleményét arról, hogy az adott csoport tagjai milyen mértékben hibáztathatóak a saját rossz helyzetükért. Nagyon lényeges, hogy külön kérdések vonatkoznak a feketék és általában a szegények érzékelt munkamoráljára. Az adatbázisnak ez a jellemzője teszi ugyanis lehetővé, hogy meg lehessen állapítani: vajon a jóléti programokkal kapcsolatos attitűdöt alapvetően az határozza-e meg, hogy az emberek mit gondolnak a szegényekről, vagy az, hogy mit gondolnak a szegény feketékről. Akkor mondhatjuk, hogy a kérdés „fajilag kódolt”, ha a feketékre vonatkozó vélemény még akkor is szignifikáns, ha a szegényekről formált vélemény is szerepel a magyarázó változók között; ekkor ugyanis biztos, hogy maga a feketék munkamoráljával kapcsolatos vélemény a segélyről alkotott vélemény fontos magyarázó tényezője. Nem elég tehát, ha csupán a feketékre vonatkozó attitűd szerepel a magyarázó változók között, hiszen ez nagy valószínűséggel együtt mozog a szegények munkamoráljáról alkotott véleménnyel, és így a változó szignifikáns volta nem lenne egyértelmű bizonyíték a „faji kódoltságra”.

Természetesen számos további változóra is kontrollálni kell: ilyen a pártkötődés, a válaszadó elhelyezkedése a konzervatív-liberális tengelyen, és iskolai végzettsége.

Az eredmények megerősítik az összes hipotézist. A gazdagok és az individualistábbak kevésbé támogatják a segélyeket. Ez nem nagy meglepetés; ezt láthatjuk számtalan korábbi tanulmányban is. „Váratlan” módon azonban a szegények és feketék munkamoráljáról alkotott véleményt jellemző változók sokkal nagyobb magyarázó erővel rendelkeznek, mint a másik két kulcsváltozó. A feketék munkamoráljával kapcsolatos változó hatása a legnagyobb. Az eredményekből nem csupán az derül ki, hogy a szegényeknek juttatott transzferek megítélése „fajilag kódoltak”, hanem az is, hogy a becslés eredményei szerint ez a változó a segélyekről alkotott véleményt meghatározó változók közül messze a legfontosabb!

A szerző gondosan megvizsgálta, hogy okozhatja-e ezt a drasztikus eredményt az adatbázis valamilyen hibája (például az, hogy nem pontosan ugyanazokat a kérdéseket tették fel a feketék és a szegények munkamoráljával kapcsolatban), és ezért egy másik, kisebb felvételt is készített. Ezek az adatok megerősítik a korábbi következtetéseket, sőt az is kiderül, hogy a feketék munkamoráljáról alkotott vélemények akkor különösen fontosak, ha negatívak.

A meglepő eredmények számos további kérdést vetnek fel. Peffly és Hurwitz¹ megmutatta, hogy más, a származás kérdésétől látszólag független politikai kérdések esetében is megfigyelhető a „faji kódoltság”. Az amerikaiak különféle bűncselekményekért járó, büntetési tételekhez kötődő attitűdjét sokkal nagyobb mértékben befolyásolta a fekete elítéltekkel kapcsolatos negatív véleményük, mint a fehér elítéltekre vonatkozó. Úgy látszik, a jelenség általános, és így sokféle politikai kérdés alkalmas

¹ „The Racial Components of »Race-Neutral« Crime Policy Attitudes”, *Political Psychology*, Volume 23 (March 2002) Issue 1 Page 59

a „faji kártya” szalonképes kijátszására. Peffly és Hurwitz² egy 2005-ös cikkében kimutatja, hogy a származási előítéletek ebben a kontextusban nagyon hatásosan kihasználhatók, látszólag ártatlan szavakkal. A válaszadóknak az a fele, amelyiket a belső kerületekben élő³ („inner city”) bűnözők megbüntetéséről kérdeztek, bizony sokkal inkább támaszkodtak a feketékkel kapcsolatos attitűdjeikre, mint akiket arról faggattak, mi a teendő a bűnözőkkel úgy általában.

Ezek az eredmények felhívják a figyelmet arra is, hogy milyen váratlan és nagy jelentőségű területeken játszanak fontos szerepet a kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök. Ez ráirányítja a figyelmet a sztereotípiák kialakulásának és a különféle szakpolitikai kérdésekkel való összekapcsolódásuknak a mechanizmusára. Clawson és Kegler⁴ például azt vizsgálja, hogy az amerikai tankönyvekben milyen módon kapcsolódik össze a fekete kisebbség és a szegénységről alkotott kép. Clawson és Trice⁵ pedig a szegényekről a médiában sugárzott kép előítéletességét elemzi. A szegénység és a feketék összekapcsolódása a Gilens által elemzett adatokban is látszik. A válaszadók jelentősen túlbecsülik a feketék arányát a szegények között, ami magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért befolyásolja jobban a véleményüket a feketékkel kapcsolatos véleményük, mint azt valós arányuk indokolná.

A kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök meghatározásában jelentős szerepet játszik az oktatás. Federico⁶ ezt a kérdést vizsgálta. Eredményei arra utalnak, hogy az oktatás kétféle hatással jár. Egyrészt a jobban képzettek kevésbé rendelkeznek rasszista attitűdökkel. Ez a hatás csökkenti a segélyek és a feketékkel kapcsolatos nézetek közötti kapcsolat erősségét. Másrészt azonban a jobban képzettek inkább átlátják, hogy kik járnak jobban egy kormányzati beruházás hatására, ezért az is elképzelhető, hogy az oktatás hatására erősödik a vizsgált kapcsolat. Az eredmények megfelelnek az ismert elméleti kiindulópontnak: úgy tűnik, a kapcsolat a főiskolát végzettek esetében a legerősebb az Egyesült Államokban.

Miközben az összes ismertetett eredmény az Egyesült Államokra vonatkozik, nehéz nem észrevenni a kérdés jelentőségét Magyarország esetében. Hasonló kutatások fényt deríthetnek arra, milyen kérdések esetében jelenik meg kódolt rasszizmus; az oktatással és a médiával kapcsolatos eredmények pedig megerősítik az ezekben résztvevők felelősségét.

² „Playing the Race Card in the Post-Willie Horton Era”, *Public Opinion Quarterly* 2005 69(1):99–112

³ A „belső kerületekben élő” vagy a „belső nyolcadik kerületi” kifejezés hasonló etnikai felhanggal rendelkezik a magyar kontextusban, mint az „inner city” az amerikaiban, de a „belváros” – ami elvileg az „inner city” szó szerinti fordítása – független ettől a felhangtól, sőt, egészen máshoz kötődik.

⁴ „The Race Coding of Poverty in American Government College Textbooks”, *Howard Journal of Communication*, Volume 11, Number 3 / July 1, 2000, pp. 179–188

⁵ „Poverty as We Know It: Media Portrayals of the Poor”, *Public Opinion Quarterly*, Vol. 64, No. 1 (Spring, 2000), pp. 53–64

⁶ „When Do Welfare Attitudes Become Racialized? The Paradoxical Effects of Education”, *American Journal of Political Science*, Volume 48 Issue 2 Page 374 – April 2004